

Sporočilo za javnost:

»Od privatizacije k demokratizaciji digitalne preobrazbe Slovenije po meri človeka in skupnosti«

Ljubljana, 15. november 2024 – Nevladne organizacije Inštitut za elektronsko participacijo, Mladinski svet Slovenije, Mestna zveza upokojencev Ljubljana in predstavniki civilne družbe so na tiskovni konferenci "Digitalna preobrazba Slovenije po meri trga, birokracije in tehnologije ali po meri človeka in skupnosti?" predstavili senčno poročilo o izvajanju ukrepov Nacionalnega strateškega načrta za digitalno desetletje in pri tem opozorili na nejasne učinke izvajanja ukrepov na področju digitalnih kompetenc, počasnejši napredek Slovenije pri zagotavljanju digitalne infrastrukture na podeželju in na nestvarno strateško načrtovanje ukrepov Slovenije, ki prispevajo k doseganju digitalnih ciljev Evropske unije. Nevladne organizacije so na podlagi ugotovitev senčnega poročila pozvale k večjemu poudarku na ukrepih za zaščito digitalnih pravic, krepitvi kakovostnega življenja v digitalni družbi in demokratizaciji javne politike na področju digitalne preobrazbe. Prav tako so bile kritične do paradigme digitalne preobrazbe, ki razume človeka zgolj kot delovno silo, potrošnika in stranko v uradnih postopkih¹.

Slovenija še vedno ne dosega splošnega napredka na področju digitalne preobrazbe

Senčno poročilo², ki ga je pripravil Inštitut za elektronsko participacijo, potrjuje Evropski komisiji, ki na podlagi pregleda Nacionalnega strateškega časovnega načrta za digitalno desetletje in analize doseganja digitalnih ciljev³ ugotavlja, da Slovenija navkljub izvajanju ukrepov še ni dosegla splošnega napredka in učinkov na področju digitalne preobrazbe. Slovenije se po večini kazalnikov (23 od 35) Indeksa digitalnega gospodarstva in družbe (DESI) za leto 2023 nahaja pod povprečjem Evropske unije⁴. Na področju digitalnih spretnosti se Slovenija nahaja pod povprečjem pri petih od šestih kazalnikov, prav tako se sooča z izzivi na ostalih področjih digitalne vključenosti kot sta zagotavljanje digitalne infrastrukture na podeželju ter dostop do uporabniku prijaznih digitalnih javnih storitev.

Slaba milijarda evrov za izvajanja ukrepov za doseganje digitalnih ciljev do leta 2030

Skupni proračun Slovenije za ukrepe v nacionalnem časovnem načrtu za obdobje 2023-2030 je ocenjen na slabo milijardo EUR. Dobra tretjina sredstev (377 milijonov evrov) je namenjena ukrepom za digitalno preobrazbo gospodarstva, sledijo ukrepi na področjih digitalne infrastrukture

1 Celotno sporočilo za javnost je dostopno na povezavi <https://www.inepa.si/2024/11/15/od-privatizacije-k-demokratizaciji-digitalne-preobrazbe-slovenije-po-meri-cloveka-in-skupnosti/>.

Video posnetek novinarske konference je dostopen navezavi <https://www.youtube.com/watch?v=UntGjoyVDWA>. Izjave govork in govorcev novinarske konference so dostopne na povezavi <https://www.youtube.com/watch?v=aD63H3p72Bl>.

2 Vir: <https://www.inepa.si/2024/09/15/doseganje-ciljev-digitalnega-desetletja-slovenije-na-podrocju-digitalne-vkljucenosti/>.

3 Vir: <https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/106696>.

4 Vir: https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/charts/desi-indicators?period=desi_2024&indicator=desi_dsk_bab&breakdown=ind_total&unit=pc_ind&country=AT,BE,BG,HR,CY,CZ,DK,EE,EU,FI,FR,DE,EL,HU,IE,IT,LV,LT,LU,MT,NL,PL,PT,RO,SK,SI,ES,SE.

(197 milijonov evrov), digitalnih kompetenc (193 milijonov evrov) in digitalnih javnih storitev (117 milijonov evrov). Ostala sredstva so predvidena za ukrepe, ki se nanašajo na splošne cilje in meddržavne projekte.

Počasnejši napredek na področju digitalne infrastrukture

Razlika med povezljivostjo mest in podeželja v Slovenija ostaja strukturni problem še naprej, pri čemer je v zadnjem desetletju povprečni napredek EU pri pokritosti z optiko precej hitrejši kot v Sloveniji. Senčno poročilo pri tem izpostavlja opozorilo Evropske komisije, da velik del sredstev za financiranje projektov gigabitne povezljivosti v nacionalnem načrtu izhaja iz obdobja 2014-2020, ki je že zaključeno. Prav tako so v nacionalnem strateškem načrtu predvidene precejšnje zasebne naložbe, ki v tolikšnem obsegu niso prisotne pri nobenem drugem cilju nacionalnega načrta in prispevajo k približno polovici proračuna za ukrepe gigabitne povezljivosti.

Neskladja med ponudbo digitalnih javnih storitev in njihovo uporabo

Na področju digitalizacije javnih storitev za prebivalstvo se Slovenija z deležem 77 % približuje povprečju EU, ki znaša 79,4 %, vendar pa se sooča z razkorakom med ponujenimi e-storitvami in njihovo uporabo. Delež uporabnikov e-uprave, ki so v letu 2023 v zadnjih 12 mesecih uporabili spletno strani ali aplikacije za komunikacijo z javno upravo, se je zmanjšal z 81,3 % na 78,4 %, pri čemer je še vedno nad povprečjem EU (75 %). Evropska komisija priporoča Sloveniji nadaljevanje prizadevanj za digitalizacijo javnih storitev. Pri čemer bi Slovenija morala v luči neskladja med ponudbo digitalnih javnih storitev in njihovo uporabo, posebno pozornost nameniti soustvarjalnemu razvoju (npr. vključevanje povratnih informacij uporabnikov) in uporabniški prijaznosti e-storitev.

Nejasni učinki izvajanja ukrepov na področju digitalnih kompetenc

Ministrstvo za digitalno preobrazbo je v obdobju 2023-2024 objavilo 9 javnih naročil in javnih razpisov v povezavi s ciljem 80 % prebivalstva, starega od 16 do 74 let z vsaj osnovnimi digitalnimi kompetencami v vrednosti dobrih 22 milijonov EUR (vključno z Digi info točkami). Po podatkih ministrstva se je v letu 2023 v različne programe za razvijanje digitalnih kompetenc vključilo 5200 mladih ter 29.000 odraslih in starejših⁵. Senčno poročilo Inštituta za elektronsko participacijo ugotavlja, da so iz javno dostopnih informacij o izvajanju ukrepov ministrstva razvidni zgolj kvantitativni podatki, ne pa tudi kvalitativni podatki o doseženi učinkih, ki se nanašajo na izboljšanje digitalnih kompetenc. Takšen primer je ukrep Mobilni heroji, o katerem je Ministrstvo za digitalno preobrazbo objavilo novico⁶, da je več kot 5.000 starejših, ki so se udeležili štiri urnih usposabljanj, bistveno izboljšalo svoje digitalne spretnosti, pri čemer pa informacije ni podkrepilo s konkretnimi podatki, ki dokazujejo dejansko izboljšanje.

Nestvarno strateško načrtovanje (vladovanje) in tveganja negospodarnega izvajanja ukrepov

Slovenija je edina država EU, ki je v nacionalni strateški načrt za digitalno desetletje v celoti uskladila z digitalnimi cilji EU do leta 2030. Evropska komisija pri tem opozarja na dejanske zmožnosti za doseg ciljev glede na skromen izhodiščni položaj Slovenije. Delež prebivalstva Slovenije z vsaj osnovnimi digitalnimi spretnostmi se je v obdobju 2021-2023 zmanjšal za 3 % na 46,7 %, medtem ko se je EU v istem obdobju v povprečju povečal za 1,5 % na 55,6 %. Senčno poročilo ugotavlja, da bo Slovenija za doseg cilja 80 % prebivalstva z vsaj osnovnimi digitalnimi

5 Vir: <https://www.gov.si/novice/2024-08-30-svetovni-dan-pismenosti-digitalno-opismenjevanje-za-digitalno-vkljucevanje/>.

6 Vir: <https://www.gov.si/novice/2023-12-29-5533-starejsih-ima-zaradi-mobilnih-herojev-bolise-digitalne-spretnosti/>.

kompetencami morala povečevati delež prebivalstva z vsaj osnovnimi digitalnimi kompetencami za 4,76 % na letni ravni. Senčno poročilo tudi ugotavlja, da je tolikšno povečanje v obdobju 2021-2023 uspelo samo dvema članicama EU (Češki in Madžarski) ter da bo bodo zanj potrebne ustrezne organizacijske in kadrovske kapacitete na strani ministrstev kot financerjev in na strani izvajalcev programov digitalnega opismenjevanja. V nasprotnem primeru se bodo pojavila tveganja za neučinkovito izvajanje ukrepov in negospodarno porabo javnih sredstev. Na pomen stvarnega strateškega načrtovanja in izvajanja ukrepov v okviru vladovanja (governance) javnih politik opozarja študija »Spoznanja iz raziskave OECD o zaupanju v Sloveniji za leto 2023«, ki ugotavlja, da so pravični in na dokazih temelječi procesi odločanja ter jasno komuniciranje reform in politik ključni dejavniki zaupanja v nacionalno vlado⁷.

Premajhen poudarek na zaščiti digitalnih pravic in kakovosti življenja v digitalni družbi

Evropska komisija predlaga Sloveniji, da v nacionalnem strateškem načrtu zagotovi več informacij o uresničevanju digitalnih pravic in načel ter splošnih ciljev digitalnega desetletja, vključno s tem, kateri nacionalni ukrepi prispevajo k temu. Pri tem posebej izpostavlja problematiko varnosti otrok na spletu, nadzora nad osebnimi podatki in sovražnega govora na spletu.

Senčno poročilo Inštituta za elektronsko participacijo povzema dodatne predloge, katere je opredeli interdisciplinarni strokovni panel Slovenskega politološkega društva o vključujoči digitalni preobrazbi Slovenije⁸:

- internet kot javna infrastruktura in javno dobro,
- povečanje javnih naložb v digitalno dostopnost in vključenost ranljivih skupin na lokalni ravni,
- vključitev informatike in računalništva v vse predmete v šolah,
- zaščita človekovih pravic in vrednot pred digitalnim fevdalizmom in digitalnim nadzorom,
- regulacija in obdavčitev podatkovnega kapitalizma tehnoloških korporacij in multinacionalk,
- zapis odklopa od digitalnih naprav v ustavo,
- sistemsko preprečevanje digitalne zasvojenosti,
- uzakonitev pravice do analognega dostopa do ključnih javnih storitev,
- krepitev uporabe digitalnih tehnologij v podporo demokratičnim procesom,
- demokratizacija odločanja o digitalni preobrazbi.

Rezultate Slovenije pri doseganju ciljev na področju zaščite ter opolnomočenja ljudi in družbe bi lahko izboljšala tudi večja prepoznavnost Deklaracije o digitalnih pravicah in načelih⁹ na nacionalni ravni in krepitev boljšega vključevanja deležnikov. Evropska komisija pri tem kot primer dobre prakse izpostavlja projekt civilne družbe »Sooblikovanje digitalnih politik v Sloveniji (CODIS 2)«, ki je namenjen spremljanju in krepitvi izvajanja nacionalnega strateškega načrta za digitalno desetletje.

Predlogi nevladnih organizacij za dopolnitev Nacionalnega strateškega načrta

Nevladne organizacije in predstavniki civilne družbe na novinarski konferenci so na podlagi ugotovitev senčnega poročila, analize Evropske komisije in delavnice civilne družbe¹⁰ predstavili

7 Vir: <https://www.gov.si/novice/2024-11-04-z-dejstvi-in-medgeneracijskim-delovanjem-do-okrepljenega-zaupanja-v-javne-institucije/>.

8 Vir: <https://www.inepa.si/2024/10/03/zaključki-interdisciplinarnega-strokovnega-panela-o-vključujoci-digitalni-preobrazbi-slovenije/>.

9 Vir: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023C0123\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023C0123(01)).

10 Vir: <https://www.inepa.si/2024/10/30/spletna-delavnica-dopolnitev-nacionalni-strateski-nact-za-digitalno-desetletje/>.

naslednje dopolnitve obstoječih ukrepov in predloge dodatnih ukrepov v nacionalnem strateškem načrtu, ki se nanašajo na doseganje digitalnih ciljev EU:

- 80 % ljudi, starih od 16 do 74 let, z vsaj osnovnimi digitalnimi znanji in spretnostmi

1) Boljše ciljno informiranje in vključevanje specifičnih in težje dostopnih skupin prebivalstva v obstoječe ukrepe digitalnega opismenjevanja.

2) Zagotoviti kakovostno pridobivanje digitalnih kompetenc po meri ciljnih skupin prebivalstva in njihovih potreb.

3) Dopolnitev opisa in časovnice izvajanja ter takojšnji začetek izvajanja ukrepa št. 9 Digitalno opismenjevanje po konceptu train the trainer.

4) Sistemsko vključevanje načela tehnološke nevtralnosti v izvajanje obstoječih ukrepov za pridobivanje in razvoj digitalnih kompetenc, ki pomeni uporabniško svobodo prebivalcev, da lahko glede na svoje potrebe, zase izberejo najbolj primerno strojno in programsko opremo za digitalno opismenjevanje.

5) Sistemsko vključevanje digitalnih kompetenc v digitalno opismenjevanje, ki se nanašajo na krepitev digitalne suverenosti prebivalstva v razmerju do oblasti, trga in tehnologij (učenje kritične in odgovorne rabe digitalnih tehnologij).

6) Popravek nacionalne izhodiščne vrednosti deleža prebivalstva z vsaj osnovnimi digitalnimi spretnostmi s sedanjih 50% na 46,7 % v skladu z uradnimi statističnimi podatki in temu ustrezen popravek obstoječe nacionalne časovnice in števila vključenih prebivalcev za dosego cilja.

7) Celostna in neodvisna zunanja evalvacija rezultatov in učinkov ukrepov digitalnega opismenjevanja in povezanih ukrepov kot so Digi info točke, ki se nanašajo na doseganje cilja 80 % prebivalstva, starega od 16 do 74 let, z vsaj osnovnimi digitalnimi kompetencami.

- 4. poglavje: Politike, ukrepi in dejavnosti, ki pripomorejo k splošnim ciljem – Digitalno državljanstvo.

8) Umestitev novega ukrepa za krepitev demokratičnih postopkov in odločanja s pomočjo digitalnih tehnologij (razvoj in raba orodij e-participacije ter i-volitve).

9) Umestitev novega ukrepa v nacionalni strateški načrt, ki se nanaša na sistemski pristop k soustvarjalnemu razvoju z ljudmi in uporabniško prijaznosti digitalnih javnih storitev.

10) Umestitev novega systemskega ukrepa za naslavljanje slabega stanja na področju digitalne dostopnosti javnih spletišč in mobilnih aplikacij.

11) Umestitev novega ukrepa za sistemsko omejitev uporabe mobilnih naprav v času šolskega pouka v osnovnih in srednjih šolah.

12) Umestitev novega ukrepa za računalniško opremljenost društev upokojencev in socialnih zavodov v skladu z Zakonom o spodbujanju digitalni vključenosti.

13) Umestitev novega ukrepa za podporo digitalni preobrazbi nevladnega sektorja v skladu z Zakonom o nevladnih organizacijah in Zakonom o spodbujanju digitalne vključenosti.

- 4. poglavje: Politike, ukrepi in dejavnosti, ki pripomorejo k splošnim ciljem – Podpiranje vodilnega položaja in suverenosti.

14) Umestitev novega ukrepa za večjo uporabo odprtih formatov in odprto kodnih rešitev v javni in državni upravi.

- 5. poglavje: Sodelovanje na evropski ravni - Drugi večdržavni projekti

15) Dopolnitev časovnice in začetek izvajanja ukrepa št. 84 Konzorcij evropske digitalne infrastrukture za skupne dobrine (EDIC Digital commons).

Kakšnega človeka postavljamo v središče digitalne preobrazbe?

Predstavniki nevladnih organizacij in civilne družbe so v zaključku novinarske konference poudarili, da je potrebno v ukrepe digitalnega opismenjevanja v večji meri vključevati etične vidike in človekove pravice. Pričakujejo tudi bistveno izboljšanje vladovanja (strateško načrtovanje, upravljanje, izvajanje ukrepov, vključevanje javnosti in dialog z deležniki) na področju politike digitalne preobrazbe. Prav tako se moramo kot družba kritično vprašati, kakšnega človeka si predstavljamo v središču digitalne preobrazbe Slovenije in kakšni javno politični ukrepi bodo takšno predstavo podpirali. Prevladujoča paradigma digitalne preobrazbe razume človeka zgolj kot delovno silo, potrošnika in stranko v uradnih postopkih.

Kristijan Tkalec (predstavniki Mreže nevladnih organizacij za vključujočo informacijsko družbo v Svetu vlade za digitalno preobrazbo): *Izobraževanje za digitalne kompetence mora izhajati iz razumevanja, kako delujejo digitalne tehnologije, ne pa samo, kako uporabljati določen računalniški program. Manjka nam resen pristop k uvedbi računalništva v šolah. Potrebna je tudi sprememba v razumevanje izobraževanju odraslih in mladih kot zgolj potrošnikov. V načrtovanje ukrepov izobraževanja je potrebno vključevati širšo skupino strokovnjakov in pri tem ohranjati pozornost na človeka.*

Sabina Belc (Mladinski svet Slovenije): *Vključevanje nevladnih organizacij in ciljnih skupin v načrtovanje ukrepov digitalne preobrazbe je pomembno. Enako velja za razvoj digitalnih rešitev in naslavljanje digitalnih izzivov, ki morajo odgovarjati na trende in potrebe na terenu. Prisluhni je potrebno organizacijam, ki te potrebe zaznavamo.*

Andrej Jus (Mestna zveza upokojencev Ljubljana): *Potrebujemo odgovornost za vodenje in koordinacijo digitalne preobrazbe Slovenije. Imamo sicer pristojno ministrstvo, vendar pa ne vemo, kdo dejansko vodi aktivnosti, kdo je odgovoren in s kom se pogovarjati pri naslavljanju danes izpostavljenih problemov. Nevladne organizacije smo pomembne del te družbe in pričakujemo, da se nas vključuje v odločanje, ki se nanaša na naše delovanje. Samo na takšen način lahko družba napreduje.*

Sabina Janičijević (pobuda za Digitalno središče nevladnih organizacij): *Prepogosto se dogaja, da smo nevladne organizacije bodisi samo informirane o sprejetih odločitvah, bodisi so nam podani prekratki roki za sodelovanje. Digitalizacije nevladnega sektorja se moramo lotiti celovito, pregledno in v skladu z vrednotami nevladnega sektorja. Na področju spletne dostopnosti potrebujemo širše zavedanje, da se pri postavljanju spletnih strani in aplikacij upošteva uporabnike. Ni dovolj, da sprejemamo zakone o dostopnosti, ampak se morajo ti zakoni tudi izvajati.*

mag. Simon Delakorda (Inštitut za elektronsko participacijo): *Pri digitalni preobrazbi ne gre samo za to, da obkljukamo digitalne cilje, ampak tudi na kakšen način jih dosegamo in kakšni so procesi v ozadju. To pa odpira vprašanje demokracije in sooblikovanja javnih politik, pri čemer imajo vlada in resorna ministrstva precej izzivov. V večji meri je potrebo vključevati deležnike in upoštevati standarde demokratičnih razprav. Na takšen način bodo preseženi partikularni interesi, ki prepogosto zamejujejo širše interese družbe na področju digitalne preobrazbe.*

Poziv k deliberativni javni razpravi o dopolnitvi nacionalnega strateškega načrta

Nevladne organizacije in predstavniki civilne družbe so pozvali Ministrstvo za digitalno preobrazbo k odprti in deliberativni javni razpravi v skladu s priporočili Evropske komisije o spodbujanju udeleženosti in učinkovite udeležbe državljanov in organizacij civilne družbe v procesih oblikovanja javnih politik¹¹ ter smernicami Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj o udeležbi javnosti¹². Na takšen način bo po mnenju govornikov in govorcev novinarske konference zagotovljen bistveno bolj demokratičen proces vključevanja javnosti kot je potekal pri pripravi Nacionalnega strateškega načrta za digitalno desetletje v letu 2023¹³.

Stik za dodatne informacije v zvezi s sporočilom za javnost:

mag. Simon Delakorda, direktor
Inštitut za elektronsko participacijo
E: simon.delakorda@inepa.si M: 041 365 529

* * * * *

Izjava o odgovornosti

Novinarska konferenca je bila organizirana v okviru projekta "Sooblikovanje digitalnih politik v Sloveniji 2" (CODIS 2), ki ga izvaja Inštitut za elektronsko participacijo (INePA)¹⁴. Projekt finančno podpira European Citizen Action Service (ECAS) z dodeljeno subvencijo projekta EURECA (European Citizenship Accelerator), ki ga sofinancira Program državljanov, enakost, pravice in vrednote Evropske unije.

Besedilo sporočila za javnost ne odraža nujno stališč in mnenj European CitizenAction Service (ECAS) ali Komisije Evropske unije (Komisija). Zanje ne moreta biti odgovorna niti ECAS niti Komisija.

11 Vir: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=PI_COM%3AC%282023%298627.

12 Vir: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-guidelines-for-citizen-participation-processes_f765caf6-en.html.

13 Vir: <https://www.sta.si/3228536/nevladne-organizacije-predstavile-pripombe-na-nacionalni-naclrt-za-digitalno-desetletje>.

14 Vir: Zavod Inštitut za elektronsko participacijo je nevladna organizacija s statusom delovanja v javnem interesu na področju razvoja informacijske družbe <https://www.inepa.si/>.